

Nusret Hızır

Bilimin Işığında Felsefe

Ülkemizin büyük felsefecilerinden olan Nusret Hızır'ın Bilimin Işığında Felsefe adlı eseri Kırmızı Yayınları tarafından basılmıştır. Dil, mantık, bilim felsefesi gibi konulara ilgi duyan bütün okuyucularımıza öneriyoruz.

Kitap, daha önce Bilimin Işığında Felsefe (Adam Yay., İst. 1985) ve Geride Kalanlar (Adam Yay., İst. 1987) adı ile basılan iki ayrı kitabının bir tek kitapta toplanması ile oluşmuştur.

Yeniden gözden geçirilerek yayımlanan bu kitap, hocamızın görüşlerinin önemini ve değerini bir kez daha hatırlatmakta.

Kitaptan örnek bir parçayı aşağıya alarak sizlerle paylaşıyoruz.¹

MANTIK DERSİ

(Aşağıdaki yazıda Felsefe kurumu tarafından düzenlenen "Türkiye'de Felsefe Eğitimi" konulu seminerde Nusret Hızır'ın yaptığı konuşmayı ve bu konuşmaya ilişkin tartışmalar sırasında söylediklerini okuyacaksınız (6-7 Mart 1975).)

¹ Nusret Hızır, *Bilimin Işığında Felsefe*, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2007, s. 221-227.

İlkin kişisel bir noktaya dokunmama izin veriniz. Benim, "modern mantık" adı altında tanınan sembolik mantığın aleyhinde bulunmam, tabii söz konusu değildir. Bunu yaparsam kendi kendimle çelişkiye düşmüş olurum. Benim burada yapmak istediğim, sembolik mantığın liselerde okutulması ile beliren bazı sorunları size hatırlatmak ve böylece onlar üzerinde bir tartışma açılmasına yardım etmektir.

İlkin şu noktayı ele alalım: Deniyor ki, toplumun hızlı gelişmesine ayak uyduracak gençliğin yetişebilmesi için lise programlarında yapılmakta ya da yapılacak olan değişiklikler arasında, deneme olarak, şimdi modern mantık da okutulmaktadır. Bu dersin müfredat programındaki öbür derslerle bir bütünleşme halinde olmasına da çaba gösterilmektedir. Şimdi bu konu, yani Modern Mantık dersinin, müfredat programındaki bütün öteki derslerle bir bütünleşme haline girmesi öyle büyük bir konudur ki, burada onun tartışmasını bir yana bırakalım. Biz daha küçük bir bütünleşmeden söz açalım. O da nedir?

Modern mantığın, felsefenin, yani felsefe eğitiminin bir parçası olarak sunulmakta olduğunu görüyoruz. Bu Mantık dersini felsefe öğretmenleri veriyorlar; üstelik de bu mantığın felsefenin bir tür hazırlığı (propaideutik) olduğu öne sürülüyor. Şimdi bir soru beliriyor: Gerçekten bu modern mantık, dendiği gibi, okunmakta olan ve gölgeli noktalarına benden önce işaret edilmiş bulunan felsefe öğretimine bir hazırlık olabiliyor mu? Bir yanda modern mantık -birçoklarının adlandırdığı gibi: Matematik mantık- öbür yandan da kökeni ta III. Napolyon'da, Victor Dury'de bulunan bir program üzerine kurulmuş bir felsefe öğretimi. Gayet tabiidir ki bunlar arasında bir bütünleşme söz konusu değildir. O halde bu mantık havada mı durmaktadır? Yoksa, ilerde belki kurulacak olan bir felsefe programının şimdiden hazırlanmakta olan bu *propaideutik* midir?

Şimdi, ifadelerden şu anlaşılıyor ki, bu mantık -zaten birçokları tarafından da öyle kabul edildiği gibi- aslında be lirli bir felsefe görüşünün mantığıdır. O felsefe görüşü de bundan aşağı yukarı 40 yıl önce gelişmiş olan, fakat bugün mantık tarihe karışmış olan Viyana Çevresi yahut da bugün hâlâ yaşamakta olan analitik felsefedir. O halde, yapılmak istenen, bu felsefeye bir hazırlık mıdır? Yani liselerde, böyle bir felsefenin kurulması için hazırlık olarak mı bu mantık getirilmiştir? Yoksa bu düşünülmemiş midir? Bu, açık bir soru olarak böyle kalmaktadır. Aslına bakılacak olursa, durum şöyle: Madem ki bu mantık ile okutulmakta olan felsefe arasında hu bağlantı kurulamıyor, o halde acaba şöyle bir garip durum karşısında mı bulunuyoruz? Lise öğrencileri, aynı sınıfta yahut da yakın sınıflarda bir matematik öğretmeninden matematik dersi görüyorlar, bir felsefe öğretmeninden de bir başka türlü matematik dersi görüyorlar. Acaba böyle bir durumda mıyız?

İkinci bir sorun, bu mantığı öğretmekle görevli öğretmenlere açılan yaz kurslarıdır. Şimdi düşünelim: Kaç üniversitede felsefe okutuluyor? Bizim yurdumuzda dört üniversitede felsefe okutuluyor. Bunların hepsinde Modern Mantık dersi yok. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Modern Mantık okutuluyor, fakat Orta Doğu liselere öğretmen vermiyor, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Modern Mantık okutuluyor. Okutuluyor, fakat onun da statüsü belirlenmemiş. Hacettepe Üniversitesi'nde, öğretmen olacak Sosyoloji, Psikoloji öğrencilerinin izlediği felsefe programında kısaca Modern Mantık okutuluyor. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne gelince, orada yok. İşte bu noksandan dolayıdır ki herhalde, bu yaz kursları veriliyor. Ancak, zaten benden daha iyi bildiğiniz bir noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum. O da şu: Herhangi bir müfredat programının herhangi bir dersini alalım. Fizik diyelim.' Fiziği kime okutturuyorsunuz? Fiziği, fiziği sadece bir yaz

kursunda görmüş olana mı okutturuyorsunuz; yoksa, okuttuğuna egemen olan, okuttuğundan çok daha derin, çok daha fazla bilen, üniversitede fizik okumuş bir gence mi okutturuyorsunuz? Demek oluyor ki, bu mantığı görmemiş olan, sadece yaz kurslarında bunu görüp bu dersleri veren bir genç, ancak öğrendiğini geri vermekle yetinebilecektir ve öğrencinin kafasında bir soru belirlediği zaman, o soruya yanıt veremeyecektir. O zaman mantık dersi, bir çeşit "psittacisme" oluyor, yani papağanlık oluyor.

Bir nokta daha, bu bütünleşmeyle ilgili olmak üzere: Acaba bu mantık dersi; matematik derslerine destek olabiliyor mu? Yani orada bir bütünleşme elde edilebildi mi? Bu da görüşülmeye değer bir noktadır. Çünkü unutmayalım ki, şimdi liselerimizde Modern Matematik okutulmaktadır ve Modern Matematiğin temeli de Kümeler Teorisidir; Modern Mantık da Kümeler Teorisi göstermektedir. Acaba Kümeler Teorisi, Modern Matematik derslerine destek oluyor mu? Yoksa bir işneleme mi (double emploi) söz konusu? Yani birbirinden ayrı, herkes kendi melodisini okumak üzere, orada bir kümeler teorisi bir türlü, burada da kümeler teorisi bir başka türlü. Acaba durum bu mudur? Bu da üzerinde durulacak bir noktadır.

Son olarak bir noktaya değinmek istiyorum: Bu ders haftada iki saat olarak veriliyor. Şimdi Fen bölümünde, iki saat Sosyoloji'ye karşı, iki saat de değil, bir saat mantık veriliyor, müfredat programları çok yüklü, onun için bu bir saatten fazla ders koymak olanaksız. Fakat bir saatle mantık öğretilemez ki. Haftada bir saatle, 30 küsur yıllık tecrübeme dayanarak arzedeyim ki -siz de biliyorsunuz- mantık öğretilemez.- O zaman ne oluyor? Birtakım ezbercilikler söz konusu oluyor. İkinci nokta da şudur: Bu sefer aksi. Edebiyat kollarında iki saat Sosyoloji, iki saat Felsefe, iki saat Mantık var. Burada da durum şöyle: Felsefeyle Mantık, yüzde elli-yüzde elli olarak karşı karşıya gelmektedir. Oysa felsefenin içinde türlü türlü bölümler vardır. Demek oluyor ki, Mantık burada, öteki bölümlerin her birinden daha üstün bir durum arz etmektedir. Bunun üzerinde de görüşülüp tartışılması gerekir sanıyorum.

* * *

Şimdi konudan sayın arkadaşımızın sözlerine dayanarak şunu arzedeyim ki, gerçekten bir tek mantık vardır, gayet tabii. Klasik Mantık, Modern Mantık'tan başka bir şey değildir; hatta bu "klasik" denen mantık, bu "modern" denen mantığın bir özel halidir. Onun içinde bir alanın mantığıdır Meselâ bu klasik Mantık, sınıf ile küçük sınıf arasında bir ilinti olarak, modern mantığın içinde yer alabilir; bu bir. Fakat bu vesileyle bir noktaya daha işaret etmek istiyorum, o da klasik mantığın içindeki bütünleşme noksanlarıdır. Bir mantık, bambaşka bir şey bulunduğu için terkedilmez çoğu zaman öğrenim bakımından yetersiz olduğu için terk edilebilir. Bakınız bu klasik mantığın durumuna: Herhangi bir Klasik Mantık kitabını elinize alınız. Orada ne görüyorsunuz? Birinci Bölüm! Burada Aristoteles'in mantığı anlatılmakta; iyi yahut kötü... Çoğu zaman kötü. Sonra bir İkinci Bölüm gelmektedir. Bu İkinci Bölüm'de işte, Metodoloji denen şey gelmektedir. Yani orada, türlü bilimlerin metodları anlatılmaktadır. Dikkat ederseniz, şu acayip durum karşısında bulunuyoruz. İkinci Bölüm'ün, Birinci Bölüm'ün bir uygulaması olmasını beklerken, Birinci Bölüm ile İkinci Bölüm arasında hiçbir ilinti bulunmadığını görüyoruz, şunu öğretiyorsunuz, bunu öğretiyorsunuz; İkinci Bölüm'de bunlardan eser bile yok! İşle, başka bir Mantık olduğu için değil, bu gibi noksanlardan dolayı, öğrenim bakımından kusurlu olduğundan dolayıdır ki, o terkedilir yahut terkedilmez. İşte bu meselenin burada konuşulması gerekir.

* * *

- Mantıkla matematik aynı şey midir, değil midir? Matematiğin Mantıktan başka bir şey olmadığına dair bir teori vardır; bir de Mantıkla matematiğin bir olamayacağını gösteren teoriler vardır. Fakat ortada bir ortak taraf bulunmaktadır: her ikisi de geniş ölçüde sembolizm kullanmaktadırlar, her ikisi de düşünceyi otomatikleştirmek, düşünceyi işlem haline sokmak istemektedirler ve bunda her ikisi de başarı göstermektedir. Sonra önemli bir nokta daha vardır, o da şudur: bugün modern matematik adı altında kurulan matematikte, Fransa'da belirli bir okulun - şimdi dağılmış bulunan bir okulun- yaptığı gibi, bütün matematiği mantığın ilkeleri, mantıklı bir axiomatique'i üzerine kurmak gibi gayretler vardır, fakat öğretim bakımından matematik başkadır, Mantık başkadır bu bir.

İkincisi, şu mesele: Acaba, işaret buyurulduğu gibi, mantık dersiyle matematik dersi birbirini ortadan kaldırıyor mu? Yani birbirinin karşıtı mıdır? Hayır, karşıt değildir. Mantık dersinde de örneğin kümeler teorisi okutuluyor, Modern Matematik dersinde de, giriş olarak kümeler teorisi okutuluyor. Başka şeyler de var: Örneğin, önermeler hesabı da okutuluyor vs. Fakat biri bir türlü okutuyor, diğeri de başka türlü okutuyor; aynı şey, başka başka görüş açılarından, başka tekniklerle okutuluyor. İşte bu, çocuğun zihnini karıştırabilir.

* * *

- Teo Bey (Grünberg) demin, mantığın kendi başına değeri olan bir disiplin olduğundan söz etti. Ben de ona katılıyorum. Gayet tabii. Ama ben şu şekilde katılıyorum: Mantık bir üst-dil olarak bu değere sahiptir. Yani, her yerde katkısı vardır, her yerde üst-dil olarak katkısı vardır diyorum ben. Fakat biz burada Mantık meselesini neden dolayı konuşuyoruz? Kendileri, bu mantığı liseye soktuktan sonra, onu felsefe ile bağdaştırma istediklerini söylüyorlar ve felsefenin de belirli bir tanımını veriyorlar; bu mantıktan dolayı felsefenin belirli bir tanımını veriyorlar. Ondan dolayı burada tartışma yapılmıştır. Yoksa, gayet tabiidir ki, bir üst-dil olarak mantık kendi başına değeri olan bir disiplindir.

* * *

- Efendim, ben Sayın Onart'ın (Dr. Adnan Onart) sözlerine, sözlerine demeyeyim, bir-iki sözüne değineceğim ne yazık ki, gene mantığa temas edildi, ben de tavır takınmak zorunda kaldım. Şimdi, diyorlar ki, matematiksel mantık felsefede bir metot olarak uygulanmalıdır. Evet, doğrudur. Ama bu neye bağlıdır? Felsefeden ne anladığımıza bağlıdır. Peki bir dinamik felsefe, diyalektik felsefe söz konusu olduğu zaman matematiksel mantığı uygulayabilir misiniz? Yahut da size izninizle başka bir örnek vereyim: Neden dolayı, işe yaramadığı öne sürülen bu klasik denen mantık günümüze kadar gelmiştir ve hâlâ da can çekişerek yaşamaya devam etmektedir? Çünkü 17. yüzyılın başında Galileo Galilei tarafından yeni bilim kurulurken, Galilei pekâlâ görmüştür ki mantık onun düşünüş aygıtı olarak işine yaramamaktadır ve adeta bilinçsiz olarak yeni mantığı seçmiştir, yani, matematiği seçmiştir. Fonksiyonel bağıntıya ihtiyacı vardı çünkü. Fonksiyonel bağıntılara ihtiyacı olduğu için matematiği almıştır. Fakat bunun yanında, klasik mantık yaşamaya devam etmiştir; çünkü belirli bir felsefe görüşünün mantığı olarak yaşamıştır. Matematiksel Mantık, evet, çok işe yarar, faydalı bir aygıttır. Hangi felsefeye göre? Felsefeden,

önergelerin, kavramların arıklanmasını, önergelerin, kavramların mantık bakımından analizini anlayan bir felsefeye göre bir aygıttır.

* * *

- Eğer 'metodoloji' sözcüğüne bir alerji duyuyorsak, o zaman Bilgi Kuramı diyelim ve bunu felsefenin içine koyuverelim, bu bir. 'Model'e gelince, bana öyle geliyor ki, 'model'le ilgili yapılan yanlış, bir semantik yanlıştır, sözcüğün anlamıyla ilgili bir yanlıştır. Çünkü 'Model' dediğimiz zaman, biz günlük yaşamda, 'önce' olanı düşünürüz. Halbuki 'model' o değildir. Yani mantıkçı için 'model', belirli bir teorik bütünün ilk - bir nevi soyut diyebileceğimiz- uygulamasıdır. Model, uygulamadır. Asıl uygulamayı olanaklı kılan bir ara durumdur model, örneğin, fizikte birtakım teoriler vardır, o teorilerin canlandırılması için, onlar sezgisel bir şekilde kavrayabileceğimiz bir hale sokulur. Bunun adı modeldir. Model, başta değildir. Başta bir teori vardır ve o teoriyi anlaşılır hale sokmak için 'model' bir ilk uygulamadır. Yani teoriyi canlandırabilmemiz için yapılmış olan ilk uygulamadır ve adı 'model' olduğundan dolayısıdır ki bu yanlış yapılıyor belki.

Nusret Hızır

© <http://www.ege-edebiyat.org>